

DOI: [10.71854/soc.2025-1215460](https://doi.org/10.71854/soc.2025-1215460)

A Sociological Analysis of the Challenges to the Development of Rural Cooperatives

Hajar Nazari [8133-0338-0000-0009](https://orcid.org/0009-0000-0338-8133)

PhD Candidate of Sociology, Department of Sociology, Islamic Azad University, Qom Branch. Qom. Iran

Dr. Hassan Kheiry ¹[0000000197199279](https://orcid.org/0000-0001-1971-9927)

Full Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University, Qom Branch. Qom. Iran

Dr. Mahdi Nasiri [X414-1145-0003-000](https://orcid.org/0000-0003-1145-4141)

Faculty member of the Department of Sociology, Research Institute of Hawzah and University, Qom, Iran

Abstract:

This study uses the qualitative Grounded Theory Method to provide a sociological analysis of the challenges hindering the development of rural cooperatives in Shahrekord County. Data were collected through in-depth interviews with managers of rural cooperatives and analyzed using a three-step coding process (open, axial, and selective). Finally, the central paradigm of "institutional dependence and social factors in rural cooperatives" was extracted. The findings revealed that the core challenges revolve around economic problems, government interventions, and social factors. These are shaped by causal conditions such as weak management, ineffective government policies, lack of education, administrative bureaucracy, and economic and social constraints. Contextual conditions—such as infrastructural deficiencies, national cultural characteristics, rapid cultural changes—and intervening conditions—like the rise of private companies, weak legislation, ineffective media, and fast-paced ICT development—further intensify these challenges. Proposed strategies include financial facilitation, enhanced information systems, training, promoting participation, improved management, and infrastructural support. The study also identifies significant social and economic consequences of underdeveloped cooperatives, such as increased migration, unemployment, despair, corruption, inequality, and technological lag. This research contributes a conceptual model for understanding structural obstacles to rural cooperative development.

Keywords: Rural Cooperative, Rural Development, Grounded Theory, Social Challenges, Shahrekord County

¹ . Correspondence Author: hassan.khairi@gmail.com

تحلیل جامعه شناختی چالش های توسعه شرکت های تعاونی روستایی

هاجر نظری

دانشجوی دکتری جامعه شناسی، اقتصادی و توسعه، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی قم، قم، ایران.

دکتر حسن خیری^۱

استاد تمام گروه جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم. قم. ایران. (نویسنده مسئول)

دکتر مهدی نصیری

استادیار گروه جامعه شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم. ایران.

تاریخ ارسال: ۱۴۰۳/۱۲/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۳/۹

چکیده

هدف این پژوهش تحلیل جامعه شناختی چالش های توسعه شرکت های تعاونی روستایی در شهرستان شهرکرد با بهره گیری از روش کیفی نظریه گراند تئوری است. داده ها از طریق مصاحبه عمیق با مدیران تعاونی های روستایی گردآوری و با کدگذاری سه مرحله ای (باز، محوری و انتخابی) تحلیل شدند و در نهایت پارادایم مرکزی «زیرساخت های نهادی توسعه تعاونی های روستایی» استخراج شد. یافته ها نشان داد که مقوله های اصلی چالش را شامل مشکلات اقتصادی، تدابیر دولتی و عوامل اجتماعی است که تحت تأثیر شرایط علی، نظیر ضعف مدیریتی، سیاست های ناکارآمد دولتی، کمبود آموزش، بوروکراسی اداری، و عوامل اقتصادی و اجتماعی قرار دارند. همچنین شرایط زمینه ای چون ضعف زیرساخت ها، فرهنگ ملی و سرعت تغییرات فرهنگی، و شرایط مداخله گر مانند حضور شرکت های خصوصی، ضعف قوانین، نارسایی رسانه ها و رشد سریع فناوری های ارتباطی در شدت یافتن این چالش ها مؤثر بوده اند. راهبردهای پیشنهادی شامل ارائه تسهیلات، تقویت سیستم اطلاع رسانی، آموزش، افزایش مشارکت، بهبود مدیریت و توسعه زیرساخت ها است. در نهایت، پیامدهای اجتماعی و اقتصادی چون افزایش مهاجرت، کاهش اشتغال، گسترش ناامیدی، فساد، نابرابری و عقب ماندگی فناوری به عنوان نتایج عدم توسعه مطلوب تعاونی های روستایی شناسایی شد. این پژوهش با ارائه الگویی مفهومی، به درک عمیق تری از عوامل بازدارنده توسعه در این حوزه کمک می نماید.

واژگان کلیدی: تعاونی روستایی، توسعه روستایی، نظریه گراند تئوری، چالش های توسعه، شهرستان شهرکرد

^۱. نویسنده مسئول: hassan.khairi@gmail.com

مقدمه و بیان مساله

نیمی از جمعیت جهان در نواحی روستایی زندگی می‌کنند که از نظر فقر زیاد، سوء تغذیه و سطح سواد کم، بخشی از جمعیت جهان به شمار می‌آیند. رفع معضلات این جمعیت عظیم از طریق برنامه‌ریزی آگاهانه و توسعه روستایی امکان‌پذیر است و توسعه روستایی با مشارکت روستاییان در تصمیم‌سازی، اجرا، سهم بردن از منافع و نظارت و ارزیابی تحقق می‌یابد.

در ۴۰ سال گذشته ۳۲ هزار روستا و آبادی در کشور کاهش پیدا کردند. تعداد روستاهای کشور از حدود ۹۲ هزار روستا در سال ۱۳۵۵ به ۶۰ هزار روستا در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. یکی از عوامل اصلی این کاهش جمعیت روستایی را می‌توان در بیکاری جوانان یافت. توسعه امکانات تعاونی‌های روستایی یکی از راه‌حل‌های کاهش بیکاری و در نتیجه پیشگیری از مهاجرت بیش‌از حد جمعیت روستایی است.

با ایجاد و توسعه تعاونی‌ها در مناطق روستایی، توانایی‌های روستاییان بیشتر می‌شود و این امر باعث کارآفرینی، فقرزدایی و تأمین معیشت مردم، مدیریت بحران، ریسک‌پذیری، انتخاب‌های آگاهانه‌تر و کاهش آسیب‌پذیری در زندگی توسط روستاییان تأثیر می‌گذارد (برقی و شایان، ۱۳۹۶: ۱۱۴). این تعاونی به عنوان یک نهضت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در ایران از سال ۱۳۰۳ شمسی با تصویب اولین قانون تجارت زمینه‌ی قانونمند شدن را به دست آورد.

فرآیند توسعه پایدار روستایی به عوامل و شرایط مختلفی بستگی دارد که یکی از مهم‌ترین عوامل آن، توسعه تعاونی‌ها بوده که می‌تواند همگام با سیاست‌های دولت در بهبود شرایط کار، زندگی، تولید، ارائه خدمات، ارتقاء سطح درآمد و وضعیت اجتماعی مردم روستا نقش مؤثری ایفاء نماید (طالب، ۱۳۹۱).

همچنین شرکت‌های تعاونی روستایی همگام با اجرای برنامه‌ی اصلاحات ارضی سال ۱۳۴۲ جهت تهیه و تدارک وام، نهادهای کشاورزی، کالاهای مصرفی مورد نیاز و خرید و فروش محصولات کشاورزی

اعضاء روستایی به عنوان یک نهاد توسعه ای برای رفاه و ارتقاء سطح زندگی آنان به وجود آمد. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی همچنین در قانون اساسی جمهوری اسلامی اصول ۴۳ و ۴۴ بخش تعاون با بخش دولتی و خصوصی به عنوان یکی از بخش های سه گانه اقتصاد کشور مشخص کرد.

به طور کلی با کمک تعاونی های روستایی به طور مستقیم در کاهش فقر از طریق پیشرفت اقتصادی و اجتماعی اعضا و به طور غیرمستقیم، از طریق تحرک اقتصادی و توسعه پایه های اجتماعی جوامعی که در آن به فعالیت می پردازند، تأثیرگذار بوده اند. شرکت های تعاونی روستایی از سازمان و مدیریت نوین و نسبتاً علمی و تخصصی برخوردارند. در قالب چنین سازمانی است که انرژی ها و نیروهای پراکنده روستایی از وحدت و انسجام جمعی عام برخوردار می شوند و فرصتی مناسب پدید می آید تا با حفظ هویت ها و انگیزه های فردی و خانوادگی خود با یکدیگر به مشارکت، همکاری و همیاری متقابل بپردازند. تقویت تعاونی ها در حقیقت تضمین کننده یک اقتصاد ملی سالم در کشورها است.

با توجه به توضیحات فوق و مبانی موضوع، توجه بیش از پیش به شرکت های تعاونی روستایی به عنوان توجه بیشتر به جامعه تعاونی روستایی ضرورت دارد. مطالعات گذشته نشان می دهد که با توجه به حضور چندین ساله شرکت های تعاونی در مناطق روستایی و داشتن نقش مهم در حوزه خدمات به این مناطق، هنوز توسعه این شرکت ها با چالش های بسیاری مواجه است و موانع زیادی در توسعه آن وجود دارد که کارایی و اثربخشی آن ها را کاهش داده است. بر این اساس، تحقیق حاضر در پی تحلیل جامعه شناختی چالش های پیش روی توسعه شرکت تعاونی های روستایی شهرستان شهرکرد می باشد. بنابراین با توجه به توضیحات فوق، سؤال اصلی تحقیق این است: چالش های پیش روی توسعه شرکت تعاونی های روستایی شهرستان شهرکرد از منظر تحلیل جامعه شناختی چیست؟

پیشینه تحقیق

در پژوهش کاظمیه و همکاران (۱۴۰۲) با عنوان «شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه» نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه در قالب هفت عامل فرهنگی- اجتماعی، ویژگی‌های ساختاری، اقتصادی، مدیریتی، سیاسی، سازمانی- حمایتی و خدماتی طبقه‌بندی شدند. رستم‌زاده (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی مشکلات شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در حمایت از تولیدات روستائیان استان خراسان شمالی» به این نتیجه رسیده است که مشکلات مالی و اقتصادی، کمبود نقدینگی، زمان‌بر بودن فرایند دریافت وام و تسهیلات بانکی از اهمیت بیشتری برخوردارند.

شهریاری مقدم و همکاران (۱۳۹۷) پژوهشی تحت عنوان «شناسایی مخاطرات اثرگذار بر مدیریت شرکت‌های تعاونی کشاورزی در منطقه سیستان» به نگارش درآورده است. طبق نتایج، تأمین منابع مالی پایدار به عنوان اثرگذارترین عامل در مدیریت شرکت‌های کشاورزی این منطقه بیان شد. سامیان و موحدی (۱۳۹۷) تحقیقی با موضوع «چالش‌ها و موانع توانمندی تعاونی‌های تولید روستایی استان همدان» به انجام رساندند. نتایج نشان داد، موانع و مشکلات موجود بر سر راه توانمندی روستایی را سه عامل تخصصی و حرفه‌ای، مدیریتی، سیاسی و قانونی با ۵۷/۵۳ درصد واریانس اعلام کرده‌اند.

در پژوهش فیصلی و نیکنامی (۲۰۲۱) با عنوان «تعاونی‌های کشاورزی: شواهدی از مناطق کویری ایران» نتایج نشان داد که تعاونی‌های کشاورزی بر کارکردهای اجتماعی، آموزشی، اقتصادی و تولیدی منطقه مورد مطالعه تأثیر مثبت داشته است. سلطانا و همکاران^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی شرایط پایداری تعاونی‌های کشاورزی: مطالعه موردی تعاونی لبنیات منطقه سراجونج در بنگلادش» به مطالعه پرداختند. مستروناردی و همکاران^۲ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای با موضوع «از بین بردن شکاف‌های منطقه‌ای: تعاونی‌های مستقر در جامعه به عنوان ابزاری برای مقاوم‌سازی مناطق داخلی ایتالیا» به پژوهش

^۱ . Sultana et al

^۲ . Mastronardi et al

پرداختند. اوزگول و همکاران^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «پیشرفت، چالش‌ها و فرصت‌های تعاونی‌های انرژی‌های تجدیدپذیر در ترکیه» به این نتیجه رسیدند که تعاونی‌های انرژی تجدیدپذیر می‌تواند برای تأمین منابع محلی و تجدیدپذیر به کار روند به‌طوری که مردم منطقه از این انرژی استفاده کنند. سبهاتو و همکاران^۲ (۲۰۲۰) در تحقیقی با موضوع «نزاع، تقلب و بی‌اعتمادی در تعاونی‌های کشاورزی اتیوپی» به مطالعه پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که عواملی نظیر: سن اعضاء تعاونی، تعداد کارمندان، پرداخت سود سهام بر اساس حجم معاملات و عدم هماهنگی اهداف اعضا موجب بروز این عوامل شده‌است.

همان‌طور که مشاهده می‌شود تحقیقات زیادی در مورد موانع موجود در مسیر رشد تعاونی‌های روستایی انجام شده‌است، اما کمتر پژوهشی به‌صورت جامع و از منظر جامعه‌شناختی به بررسی چالش‌های پیش روی این تعاونی‌ها پرداخته‌است. همچنین از نظر روش‌شناسی، اغلب تحقیقات پیشین از روش‌های کمی و میدانی استفاده کرده‌اند و کمتر به روش‌های کیفی پرداخته‌اند. تفاوت عمده این پژوهش با تحقیقات پیشین در این است که در این پژوهش از روش گرداند تئوری بهره گرفته شده‌است. این روش با استفاده از رویکرد کیفی برای تحلیل داده‌ها، به درک عمیق‌تر از مسائل و چالش‌های تعاونی‌های روستایی کمک خواهد کرد.

تعریف مفاهیم نظری

شرکت تعاونی

در تعریف شرکت تعاونی^۳ می‌توان به بیانیه هویت تعاونی که توسط «اتحادیه بین‌المللی تعاون»^۴ (۲۰۰۹) اعلام شده، اشاره نمود. به‌موجب این تعریف، تعاونی اجتماع مستقل از افرادی است که به‌منظور تأمین نیازها و اهداف مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود از طریق اداره و نظارت

^۱ . Ozgul et al

^۲ . Sebhathu et al

^۳ . Cooperative

^۴ . ICA

دموکراتیک به مؤسسه‌ای با مالکیت مشاع، با همدیگر به نحو اختیاری توافق کرده‌اند. تعاونی به ارزش‌های اخلاقی، صداقت، آزادی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و دگرخواهی معتقد است (عباسی، ۱۳۸۶: ۸۷).

شرکت تعاونی شرکتی است که در آن یک گروه از افراد جامعه با میل و علاقه برای رسیدن به اهداف مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی طبق اساسنامه شرکت‌های تعاونی و قوانین مربوط دورهم جمع شده و به صورت عادلانه با سرمایه‌گذاری مشترک فعالیت را شروع نموده و در سود و زیان آن نیز سهم می‌گردند. این شرکت بر پایه اول تعاون و تفاهم متقابل تشکیل می‌شود و انگیزه اعضا آن صرفاً تجاری نیست و در آن شرکت همیاری صرف اول است (رستمی شهربابکی، ۱۳۸۸: ۸۱).

دفتر بین‌المللی کار^۱ شرکت تعاونی را چنین تعریف کرده است: شرکت تعاونی عبارت است از اجتماعی از افراد که با طیب خاطر و آزادانه برای رسیدن به هدف‌های مشترک از طریق ایجاد سازمانی که به صورت دموکراتیک اداره می‌شود، گرد می‌آیند هر یک از اعضای چنین سازمانی، تأمین کردن سرمایه لازم را به نسبت معقولی متعهد می‌شود و متقابلاً سهم منصفانه‌ای از سود و زیان حاصل از کار دسته‌جمعی که به صورت فعالانه در آن مشارکت کرده‌اند، نصیبشان خواهد شد (طالب، ۱۳۹۱: ۱۱۴). با توجه به نکات مطرح در قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، شرکت تعاونی به صورت زیر تعریف می‌شود. «شرکت تعاونی، شرکتی است که بین اشخاص حقیقی برای فعالیت در امور مربوط به تولید و توزیع در جهت اهداف مطرح در قانون بخش تعاونی و به منظور بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی اعضاء از طریق همکاری و تشریک‌مساعی آن‌ها با رعایت مقررات قانون مزبور تشکیل می‌شود» (سالاری، ۱۳۸۹: ۲۱).

بانک جهانی معتقد است که تعاونی‌های روستایی، تولیدکننده محصولات جدید و بازارهای تازه هستند و به کمک این تعاونی‌ها، سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی رونق می‌یابد و توسعه روستایی

^۱ . ILO

هدایت و تقویت می‌شود (بانک جهانی، ۱۹۹۵: ۱۲۶) تعاونی‌های روستایی نقش بسیار مهمی در کاهش فقر روستایی ایفا می‌نمایند و می‌تواند سرویس‌ها و خدماتی را که دولت قادر به تأمین آن‌ها برای مردم نیست، فراهم آورند.

ادبیات نظری

سن سیمون^۱ خوشبختی و سعادت جامعه بشری را در همکاری و تعاون جستجو نموده و عقیده داشت، هرگاه پایه همکاری و تعاون سست شود فساد و تباهی رشد کرده و قوت گرفته و بشریت به طرف سقوط کشانده خواهد شد. سن سیمون به تولیدکنندگان بها می‌داد (شکیبا مقدم، ۱۳۹۲: ۴۱). رابرت آون را پدر تعاون لقب داده‌اند. آون در نظر داشت، تعاون و همکاری را جایگزین رقابت و جدال اقتصادی کند. آون برای بررسی علل فقر عمومی و طرق از میان برداشتن آن، به فکر ایجاد دهکده‌های تعاونی و اساسنامه‌ای مربوط به این دهکده منتشر کرد (طالب، ۱۳۹۱: ۳۰). وی گسترش شرکت‌های تعاونی تولیدی و مصرف را برای زدن پلی بین سرمایه‌داری و سوسیالیسم پیشنهاد کرد. فیلیپ بوشه را بانی شرکت‌های تعاونی تولید کارگری می‌دانند. وی در مورد بحران‌های اقتصادی و جلوگیری از بروز آن‌ها، به ارتباط نزدیک دوطبقه تولیدکننده و مصرف‌کننده می‌پردازد که در اثر این رابطه، تولیدکننده، مصرف‌کننده را به تأمین کالاها و خدمات موردنیازش وادارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹ . Henry de Saint Simon

ویلیام کینگ^۱، همکاری و تعاون را از خصائص فطری بشر به شمار می‌آورد و شرکت تعاونی را یک سازمان اجتماعی می‌داند که به نیروی اراده افراد متکی بوده و مظهر تمایلات آنان می‌باشد. هیچ قدرتی در جهان نمی‌تواند تعاون و همکاری را از فرم ارادی خارج سازد و آن را به‌صورت جبری درآورد. بنابراین نهضت تعاونی باید به قدرت معنوی و ارادی افراد متکی باشد زیرا، چنانچه به قدرت‌های خارجی تکیه کند از میان خواهد رفت.

فوریه معتقد بود که انسان به‌جای پنج حس، دوازده حس دارد که یکی از این حواس دوازده‌گانه حس همبازی و تعاون می‌باشد. وی می‌گوید اجتماعات تعاونی تولید مصرف، باید به تعداد زیاد تشکیل شود و افراد به میل و رغبت در آن به کار پردازند. فوریه به موضوع تولید توجه خاصی معطوف داشته و مقابله با تورم و افزایش قیمت‌ها را از طریق افزایش تولید میسر می‌دانست. او معتقد بود افزایش تولید، عامل مهمی برای فقرزدایی است زیرا هرقدر بر میزان تولید افزوده شود، درآمد ملی رشد بیشتری پیدا خواهد کرد و چنانچه تولید به حداکثر خود برسد، خوبی و بدی توزیع، عامل مهمی به حساب نمی‌آید. او پروردن قوام و دوام هر حکومتی را موقوف به وجود تعاون و همکاری بین افراد می‌داند، لذا از اصل همبستگی و تعاون، جانب‌داری می‌نماید (طالب بیگی، ۱۳۹۱: ۵۰).

لوئی بلان معتقد است، به دلیل بیکاری و کاهش دستمزد کارگران مشکلات اجتماعی – اقتصادی زیادی در جامعه فرانسه به وجود آمده بود بلان برای مقابله با این وضع طرح « کارگاه اجتماعی» را ارائه داد این کارگاه اجتماعی همان شرکت تعاونی تولید کارگری می‌باشد. وی برای ادغام کشاورزی و صنعت، ایجاد کارگاه‌های تعاونی کشت صنعت را مورد توجه قرار داد (طالب، ۱۳۹۱: ۵۲). بلان اعتقاد داشت جامعه باید امکان کار کردن هر فرد را متناسب با توانایی‌های او فراهم کند و حقوق اولیه انسانی او را برای زندگی تأمین کند، که این امر در صورت رقابت آزاد اقتصادی و اختلافات طبقاتی میسر نیست و برای تحقق آن، تأسیس شرکت‌های بزرگ تولیدی را پیشنهاد کرد. اساس کار شرکت‌های پیشنهادی بلان، آزادی انتخاب و تعاون و همکاری بود. به اعتقاد بلان دولت

¹ . Wiliam King

در آغاز تشکیل این شرکت‌ها وظیفه داشت که سرمایه شرکت را تأمین کند و مدیر انتصابی موقتی برای شرکت تعیین نماید. وی می‌گفت: بعد از آشنایی کارگران با نحوه اداره شرکت، مسئولیت آن بایستی به آن‌ها واگذار شود. بلان طرفدار اقتصاد دولتی بود که در طرح‌های خود کمک‌های دولتی را موقتی می‌دانست (طالب، ۱۳۹۱: ۵۲).

فوکو^۱ تعاونی را یک واحد اقتصادی دانسته و عقیده داشت که برای تشکیل آن عامل اصلی، وجود یک انگیزه اقتصادی است. او آن دسته از شرکت‌های تعاونی را اصیل می‌دانست که بر اساس عضویت اختیاری به وجود آمده باشند و دولت یا شهرداری‌ها آن‌ها را تشکیل نداده باشند. او با دخالت دولت در تعاونی‌ها مخالف بوده و به استقلال داخلی تعاونی‌ها اعتقاد دارد. او می‌نویسد: دولت و شرکت‌های تعاونی نمی‌توانند باهم سازش داشته باشند زیرا هر یک تابع اصول و مقررات ویژه‌ای هستند که در جهت مخالف یکدیگر سیر می‌کنند. نظام دولتی اقتضا می‌نماید که همه چیز تابع رأس باشد یعنی حکومت رأس بر قاعده وجود دارد و در این میان، افراد به حساب نمی‌آیند. در حالی که در تعاونی، عکس نظام دولتی عمل می‌شود. به عبارت دیگر اگر جامعه را به صورت هرمی در نظر بگیریم، دولت در رأس آن به مردم که در قاعده قرار گرفته‌اند، حکومت می‌کند در حالی که اصول حکومت شرکت‌های تعاونی درست عکس این بوده و رأس باید از قاعده تبعیت نماید (کریم، ۱۳۹۴: ۲۱).

روش تحقیق

پژوهش حاضر با روش گراند تئوری (GTM^۲) از تکنیک‌هایی مانند مصاحبه و مشاهده همراه با مشارکت، بهره گرفته می‌شود. استفاده از روش گراند تئوری به این دلیل انتخاب شده است که موضوع پژوهش (چالش‌های توسعه تعاونی‌های روستایی) فاقد مدل نظری منسجم و تئوری پردازی بومی است. هدف پژوهش تولید نظریه‌ای برخاسته از داده‌های میدانی در زمینه‌ای پیچیده، چندبعدی و اجتماعی است؛

^۱ . George Fouquet

^۲ Grounded Theory Method

لذا روش گراندد که مناسب کشف مفاهیم و روابط جدید از دل داده‌ها است، رویکردی مناسب و ضروری برای این مطالعه بوده است. بدین منظور در گام اول با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند به گردآوری اطلاعات پرداخته شد. در این روش افراد به منزله حلقه‌های زنجیری تلقی می‌شوند که یکدیگر را معرفی می‌کنند و واحدهای جمع‌آوری داده‌های جدید به عنوان مکمل واحدهای قبلی انتخاب می‌شوند. این روش معمولاً هنگامی مورد استفاده قرار می‌گیرد که امکان تهیه چارچوب آماری وجود ندارد و از طرفی اعضای نمونه نسبت به یکدیگر شناخت دارند (از کیا و دربان آستانه، ۱۳۸۹: ۲۴۴). در این گام به مصاحبه عمیق با متخصصین شرکت‌های تعاونی شهرستان شهرکرد پرداخته شد. در مصاحبه تخصصی فرض می‌شود که تجربیات فرد مورد بررسی در یک حوزه مشخص در قالب دانشی معناشناختی و روایی ذخیره و به هنگام لزوم یادآوری می‌شود. مؤلفه اصلی این مصاحبه آن است که محقق به دفعات از مصاحبه‌شونده می‌خواهد تا وضعیت‌ها را برای او روایت کند (فلیک، ۱۳۸۸: ۲۰۲).

حجم نمونه بر مبنای نظریه تعریف می‌شود. نظریه‌ای که در حال شکل‌گیری است، مبنا و معیار نمونه‌گیری است. برای مثال چنین معیاری می‌تواند این باشد که مورد بعدی تا چه حد به تدوین نظریه کمک خواهد کرد و با آن ارتباط خواهد داشت (فلیک، ۱۳۸۸: ۱۳۸). در نمونه‌گیری نظری، موضوع مهم، به «اشباع رسیدن داده‌ها»^۱ است. اشباع عبارت است از این که با ادامه جمع‌آوری داده‌ها، داده‌های جمع‌آوری شده، تکرار داده‌های قبلی باشد و اطلاعات جدیدی حاصل نگردد. در تحقیقات کیفی تکرار نکات مهم و برجسته در صورت ادامه مطالعه، نشانه کفایت حجم نمونه است (ابولمعالی، ۱۳۹۱: ۱۲۳). در این روش پژوهشگر باید دلایل کافی برای مصاحبه‌های دیگر داشته باشد و تشخیص بین یک دلیل هدفمند و یک دلیل در دسترس اهمیت دارد چون، در روش در دسترس ممکن است به داده‌های غنی‌تر

¹ Data Saturation

دست‌نیاییم (Yin, 2011: 89). در تحقیقات کیفی، افرادی را که در تحقیق شرکت می‌کنند «فرد»^۱ یا «نمونه» نمی‌گویند بلکه به آن‌ها «مشارکت‌کننده»^۲ یا «مطلع»^۳ گفته می‌شود (Burns, 2011: 143). نظریه از طریق مقایسه سطوح تحلیل، داده‌ها را با یک نوع فعل و انفعال خاصی مطالعه می‌کند. به این صورت که ابتدا داده‌ها را با کدها مقایسه می‌کند، بعد معناداری کدها را به مقولات موقتی افزایش می‌دهد. در مرحله بعد، داده‌ها و کدها را با این مقولات موقتی مقایسه می‌کند، سپس مقولات را مانند یک مفهوم در نظر می‌گیرد. در مرحله آخر مفاهیم را با مفاهیم مقایسه می‌کند، به گونه‌ای که ممکن است شامل مفاهیم مرتب و منظم شود (Denzin & Lincoln, 2011: 361).

در روش گراند تئوری، تجزیه و تحلیل از سه نوع کدگذاری^۴ تشکیل شده است: ۱) کدگذاری باز^۵ ۲) کدگذاری محوری^۶ ۳) کدگذاری انتخابی^۷ (استراوس و کوربین، ۱۳۸۷: ۸-۵۷). در کدگذاری محوری، پژوهشگر باید میان یک مقوله و مقوله‌های فرعی‌اش پیوند برقرار کند. این کار با به‌کارگیری یک «مدل پارادایمی»^۸ شامل «شرایط علی»^۹، «پدیده»^{۱۰}، «زمینه»^{۱۱}، «شرایط مداخله‌گر»^{۱۲}، راهبردهای عمل/تعامل^{۱۳} و «پیامدها»^{۱۴} انجام می‌شود. همچنین در فرایند کدگذاری «مقوله هسته‌ای»^{۱۵} یا محوری انتخاب

¹ subject

² Participant

³ Informant

⁴ Coding

⁵ Open coding

⁶ Axial coding

⁷ Selective coding

⁸ Paradigm model

⁹ Causal Conditions

¹⁰ Phenomenon

¹¹ Context

¹² Intervening Condition

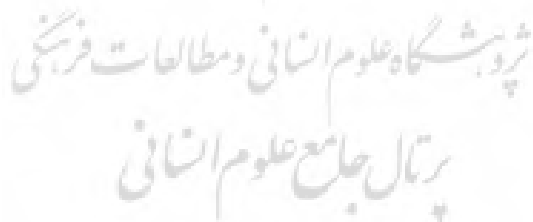
¹³ Action/Interaction Strategies

¹⁴ Consequences

¹⁵ Core Category

شده و ارتباط منظم آن با دیگر مقوله‌ها و افزایش اعتبار این روابط با جستجوی موارد تصدیق یا عدم تصدیق انجام می‌گیرد. در این فرایند مقولات فرعی به مقوله‌های اصلی بر طبق مدل پارادایمی یا مدل نظریه‌ای^۱، مرتبط می‌شوند (ازکیا و ایمانی جاجرمی، ۱۳۹۰: ۱۰۳-۹۶).

مدیران شرکت‌های تعاونی شهرستان شهرکرد، واقع در استان چهارمحال و بختیاری، در این پژوهش به‌عنوان جامعه مورد مطالعه پژوهش در بخش کیفی مطرح می‌باشند که، با رویکرد هدفمند و با روش گلوله برفی انتخاب شدند. در این پژوهش از مصاحبه ۱۴ به بعد تکرار داده‌ها و اطلاعات مشاهده می‌شد، اما برای اطمینان از کفایت نظری مصاحبه تا نفر ۱۷ از مدیران تعاونی‌های روستایی شهرستان شهرکرد ادامه پیدا کرد.

¹ Theoretical Model

142.... پژوهش های جامعه شناختی، سال نوزدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۴

جدول ۱: مشخصات مشارکت کنندگان

ردیف	نام	سن	تحصیلات
1	آقای نصیری	37 سال	لیسانس
2	آقای رضایی	41 سال	دیپلم
3	آقای کیانی	42 سال	فوق لیسانس
4	آقای طاهری	48 سال	دیپلم
5	خانم ظهرا بی	43 سال	لیسانس
6	خانم ایزدی	40 سال	فوق لیسانس
7	آقای اسدی	49 سال	دیپلم
8	آقای محمدی	44 سال	لیسانس
9	آقای شیروانی	43 سال	لیسانس
10	خانم رستمی	44 سال	دیپلم
11	خانم داوری	41 سال	لیسانس
12	خانم سلیمی	45 سال	لیسانس
13	خانم ناصری	43 سال	فوق لیسانس
14	آقای ریاحی	45 سال	دیپلم
15	آقای فاضلی	36 سال	لیسانس
16	آقای محمودی	42 سال	دیپلم
17	آقای حسن پور	38 سال	لیسانس

تحلیل داده ها، محور اصلی نظریه برخاسته از داده ها است (نصیری، ۱۳۹۹). با استفاده از تکنیک سه نوع کدگذاری روش گراندد تئوری در بخش کیفی به تجزیه و تحلیل داده های موردنظر پرداخته شد و تلاش گردید تا به الگوی مناسب در جهت توسعه شرکت های تعاونی روستایی دست یابیم. در این پژوهش تلاش شد تا با استفاده از روش های ده گانه مطرح شده برای کسب روایی در پژوهش گراندد

تحلیل جامعه‌شناختی چالش‌های توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی

143.....

تنوری، روایی را افزایش داد ولیکن محدودیت روایی و پایایی هنوز هم نسبت به تحقیقات کمی وجود دارد.

جدول ۲: نمونه‌ای از نکات کلیدی و کدگذاری باز برای مصاحبه اول (خط داستان)

نشانه‌گر	نکات کلیدی	کد
MB1	اساسنامه شرکت‌های تعاونی روستایی دهه 50 نوبت مجلس مصوب شده و پس از آن آئین نامه‌های مکمل آمده، ولی در ساختار تعاونی‌های روستایی هنوز از همان اساسنامه تبعیت می‌کنند	عدم بروز قوانین در ساختار تعاونی‌ها
MB2	جوانان انگیزه‌ای برای عضویت در تعاونی‌های روستایی ندارند، چون تعاونی‌ها تشکلهای خود را بروز نکرده‌اند بنابراین قشر جوان و باسواد تمایلی به عضویت ندارند.	عدم تمایل قشر جوان و باسواد به مشارکت در تعاونی‌های روستایی
MB4	تجمع سرمایه صورت نگرفته که شرکت‌های تعاونی بتوانند با هم تعامل داشته باشند بنابراین تعاونی‌ها با هم همکاری ندارند و نمی‌توانند پیک بنگاه اقتصادی را تشکیل دهند.	عدم تمایل شرکت‌های تعاونی روستایی به همکاری با هم
MB32	پس از هدفمندی یارانه‌ها بسته حمایتی برای تعاونی‌های روستایی در نظر گرفته نشد و در نتیجه سرمایه‌ها تجمع پیدا نکرد و بنگاه اقتصادی به روزی شکل نگرفت..	عدم حمایت تعاونی‌ها بعد از هدفمندی سازی یارانه‌ها
MB27	اکثر سهامداران شرکت‌های تعاونی روستایی بالغ بر 30 درصد فوت کرده‌اند و نسل جدید هم عضویتی شکل نگرفته و اکثر اعضای تعاونی، دارای سن بالایی هستند و قشر جوان تمایلی به عضویت ندارند و اگر هم باشند به‌عنوان جایگزین والدین خود آمده‌اند که آن‌ها هم کار خاصی انجام نمی‌دهند.	فوت اکثر سهامداران (30 درصد) تعاونی‌های روستایی و عدم عضویت نسل جدید

یافته‌های پژوهش

مقوله هسته

پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش گراند تئوری و طی فرایند سه‌مرحله‌ای کدگذاری (باز، محوری، انتخابی) و تدوین مدل پارادایمی استراوس و کوربین، پس از تحلیل و کدگذاری داده‌ها، ۳ مقوله فرعی از ۱۱ مفهوم اتخاذ شده از ۳۷ کد نهایی برای مقوله هسته‌ای استخراج گردید و در نهایت پارادایم

مرکزی «زیرساخت‌های نهادی توسعه تعاونی‌های روستایی» استخراج شد. این پارادایم از پیوند مفهومی میان شرایط علی (عوامل اقتصادی، مدیریتی، سیاسی، آموزشی و بوروکراتیک)، شرایط زمینه‌ای (فرهنگ ملی، زیرساخت ضعیف، تغییرات فرهنگی شتاب‌دار)، شرایط مداخله‌گر (شرکت‌های خصوصی، ضعف قوانین، رسانه، نیروی انسانی و رشد فناوری)، راهبردهای اجرایی (مشارکت، آموزش، حمایت دولتی و بهینه‌سازی اطلاع‌رسانی و امکانات و زیرساخت‌ها) و پیامدها (مهاجرت، اشتغال، نابرابری، فساد، عقب‌ماندگی فناورانه) حاصل شد.

این پارادایم نشان می‌دهد که شرکت‌های تعاونی روستایی در ساختاری پیچیده، متأثر از ضعف در زیرساخت‌های نهادی توسعه تعاونی‌های روستایی، به نهادهای دولتی وابسته شده و دچار ناکارآمدی در چرخه‌ای بازدارنده از توسعه گرفتار شده‌اند. نظریه برخاسته از داده‌ها نیز بر این مبنا استوار است که، بدون اصلاح این زیرساخت‌های نهادی و تقویت مشارکت مردمی، توسعه‌ی پایدار در تعاونی‌های روستایی ممکن نخواهد بود.

مسائل اقتصادی را می‌توان ازجمله مهم‌ترین چالش‌های توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی در نظر داشت. عدم تخصیص ردیف اعتباری جامع و کامل برای حمایت از تعاونی‌ها، عدم تحقق سهم ۲۵ درصدی تعاونی‌ها در اقتصاد کشور طبق قانون، هزینه کردن تسهیلات در بخش‌های اداری و پرسنلی، عدم ایجاد شبکه‌های اقتصادی به‌صورت هدفمند و با مدل مشخص، عدم تناسب در تصمیمات کلان کشور و منطقه، عدم طراحی شبکه اجتماعی و اقتصادی بر مبنای نقطه‌ضعف شرکت‌های تعاونی روستایی، رقابت‌های زیاد و قوی در بازار، عدم توانایی شرکت‌های تعاونی با رقابت با فروشگاه‌ها بزرگ در بخش خصوصی مثل افق کوروش، بخش‌های دولتی مثل شرکت غله، متصدی زمین زدن شرکت‌های تعاونی روستایی، عدم استقلال شرکت‌های تعاونی در ارائه خدمات مرتبط، عدم اجازه دولت به شرکت‌های تعاونی در تنظیم بازار، عدم اجازه دولت به شرکت‌های تعاونی روستایی برای سوددهی شرکت‌ها و عدم ایجاد بستر برای استقلال شرکت‌های تعاونی و ایجاد کارگاه‌های تولیدی، ازجمله چالش‌های اقتصادی سر راه توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی هستند.

در ادامه بررسی چالش‌های پیش‌روی شرکت‌های تعاونی روستایی، عوامل اجتماعی مورد ارزیابی قرار داده شد. دیدگاه منفی مردم نسبت به شرکت‌های تعاونی روستایی، عدم رغبت و تمایل مردم به خرید از شرکت‌های تعاونی روستایی، ورشکستگی اکثر شرکت‌های تعاونی روستایی و نارضایتی اعضای آن، عدم انگیزه و رکود شرکت‌های تعاونی روستایی در توسعه و پیشرفت، عدم ارتباط تعاونی‌های استانی با دیگر شرکت‌های تعاونی روستایی در سراسر کشور، عدم استفاده از تجربیات شرکت‌های تعاونی روستایی برتر و نمونه ملی و بین‌المللی، عدم تبلیغات و اطلاع‌رسانی نسبت به محصولات تعاونی‌های روستایی، عدم همبستگی اعضا، معضلی برای توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی، عدم شرکت هیئت‌مدیره و اعضاء تعاونی‌ها در کلاس‌های آموزشی و نبود آموزش‌های اقتصادی به هیئت‌مدیره برای جلوگیری از ضرر و زیان، به‌عنوان چالش‌های توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شناسایی شدند.

آموزش نیز یکی از جنبه‌های مهم تعاونی است که بدون آن رسالت تعاونی کاملاً ناکام خواهد ماند و خود به‌تنهایی چالشی مهم در توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی قلمداد می‌شود. علت این امر این است که، به‌طوری که به کرات یادآوری شد، در این شرکت‌ها مانند شرکت‌های سرمایه‌ای جاذب سرمایه، سودآوری و درک ساده مزایای آن برای همه وجود ندارد و موفقیت آن صرفاً بر اصول و ضوابط اخلاقی و اجتماعی است و این امر مستلزم آموزش و توجیه است. ازجمله عوامل دیگری که در موفقیت یا عدم موفقیت یک شرکت تعاونی تأثیرگذار است، آگاهی اعضا و کارکنان آن تعاونی از اصول، اهداف و ماهیت شرکت تعاونی است. لذا لازم و ضروری است که شرکت‌های تعاونی اصول تعاون را بدون فداکردن کفایت و کارایی خود حفظ نمایند. اصول تعاون، دستورالعمل‌هایی هستند که طبق آن‌ها تعاونی‌ها تحقق ارزش‌ها را عملی می‌سازند.

مصاحبه‌ها نشان از آن دارد که دولت حضور بسیار پررنگی در فعالیت و اداره شرکت‌های تعاونی دارد. این مسئله سبب شده تعاونی‌های موجود نتوانند به‌صورت کاملاً مستقل عمل کنند و کارایی اقتصادی داشته باشند. از طرف دیگر فعالان اقتصادی هم با توجه به وضع موجود و دخالت دولت در امور تعاونی‌ها، انگیزه کافی برای شروع فعالیت اقتصادی در قالب تعاونی را ندارند. ضروری است که دولت‌ها برای پیشبرد وضعیت عمومی تعاونی‌ها، سیاست‌هایی را تنظیم نمایند تا تعاونی‌ها در سطحی واقع شوند که بتوانند با شرکت‌های خصوصی و دولتی رقابت کنند.

شرایط علی

شرایط علی شرایطی هستند که به‌صورت مستقیم بر مقوله هسته‌ای اثر می‌گذارند و به دلیل وقوع آن‌ها، مقوله هسته‌ای نیز رخ می‌دهد. با توجه به این موضوع، این شرایط باید از نظر تقدم زمانی از مقوله هسته‌ای جلوتر باشند و علاوه بر این شرط الزام‌آور واقع شدن مقوله هسته‌ای نیز باشند. در نهایت ۶ مقوله فرعی از ۲۴ مفهوم اتخاذ شده از ۱۰۲ کد نهایی برای شرایط علی استخراج گردید.

در این مدل، عوامل اقتصادی با مفاهیمی از قبیل: کمبود یا فقدان اعتبارات، نبود فناوری، ضعف بازاریابی، تورم و عدم ثبات اقتصادی و فقدان سوددهی؛ عوامل مدیریتی با مفاهیمی از جمله: تخصصی انگیزشی مدیرعامل، ائتلاف برای کسب منافع مشترک، تجربه و سابقه هیئت مدیره، دانش هیئت مدیره، نظارتی - برنامه ریزی؛ سیاست های دولت با زیر مقوله های: سیاست های حذف یارانه، سیاست های خصوصی سازی، سیاست های حمایتی؛ نگرش دولت شامل: وارد نمودن ضرر و زیان به وسیله طرح های وارده دولتی، دخالت غیرمستقیم دولت در تشکلهای و تعاونی های روستایی، دسترسی بودن نگاه و تصمیمات دولت به شرکت های تعاونی روستایی، مداخله دولت در خریدهای تضمینی تشکلهای و شرکت های تعاونی روستایی، عدم واگذاری خرید و فروش، صادرات و واردات برای برخی کالاها در شرکت های تعاونی روستایی؛ عوامل اجتماعی با زیر مقوله های: سن، جنسیت، گرایش به تعصبات قومی و قبیله ای، فقدان مشارکت و عدم همبستگی؛ عوامل آموزشی با مفاهیمی از قبیل: آموزش و مهارت، سواد، کمبود تحقیق و پژوهش، ضعف بوروکراسی، نبود نظم؛ بوروکراسی اداری و نظم با زیر مقوله های: ضعف بوروکراسی و نبود نظم، به عنوان شرایط علی مطرح گردیده اند.

بر اساس باور مصاحبه شونده ها یکی از مهم ترین چالش های توسعه اقتصادی در شرکت های تعاونی روستایی کمبود سرمایه، تسهیلات و نقدینگی است. همین سرمایه کم نیز به دلیل نبود فرهنگ سرمایه گذاری، صرف فعالیت های غیراقتصادی می شود. شرکت های تعاونی از طریق آموزش اعضا و ایجاد زمینه های سالم اقتصادی قادرند در کاهش میزان مصرف افراد و در نتیجه افزایش پس انداز دخالت نموده و این سرمایه ها را در جهت سرمایه گذاری در تولید هدایت کنند، اما مشاهده می شود که آموزش اعضا و مدیران هم به درستی صورت نمی گیرد، لذا این عامل خود به عنوان چالشی مهم بر سر راه توسعه تعاونی های روستایی قلمداد می شود.

از دیگر عوامل که موجبات فراهم آوردن چالش‌های توسعه شرکت‌های تعاونی را فراهم آورده- است، بنا بر نظر مصاحبه‌شوندگان، «عوامل مدیریتی» است. مدیریت را می‌توان به‌عنوان علم و هنر سازمان‌دهی و هدایت منابع شرکت برای نیل به اهداف تعریف کرد. این تعریف هم برای مؤسسات تعاونی و هم برای شرکت‌های غیرتعاونی مصداق دارد. مسئولیت مدیریت تعاونی برای کسب موفقیت در هر دو جنبه، چه به‌عنوان یک واحد تجاری و چه در مقام یک‌نهاد اجتماعی، ارائه خدمات به اعضا می‌باشد. مدیران تعاونی‌ها برای این که بتوانند برنامه‌ها، موضوع سازمان‌دهی، هدایت و نظارت را به مرحله اجرا درآورند، باید شیوه ایجاد توازن در شرایط خاص و اهداف رقابتی را دنبال نمایند. همچنین مصاحبه‌شونده‌ها فقدان مشارکت را از دیگر چالش‌های توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی در نظر داشتند. مشارکت اعضا در تعاونی در دو حوزه مختلف مالی و مدیریتی صورت می‌گیرد.

از دیگر چالش‌های موردنظر توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی دو عامل نبود نوآوری و فقدان آموزش و مهارت است که مورد تأکید مصاحبه‌شونده‌ها قرار داشت. لازم به ذکر است این دو عامل از اصول تعاونی‌ها نیز به شمار می‌روند.

پایین بودن سابقه عضویت هیئت‌مدیره در تعاونی ازجمله عوامل مهم و تأثیرگذار در رکود تعاونی‌ها محسوب می‌گردد زیرا می‌تواند منجر به عدم آگاهی و شناخت کافی هیئت‌مدیره از اصول تعاون، اهداف تعاونی و قوانین و مقررات خاص تعاونی‌ها گردد و درنهایت اولویت‌ها و نیازهای تعاونی به‌درستی تشخیص داده نشود و زمینه رکود و شکست تعاونی را فراهم آورد. بنابراین بدیهی است که سابقه عضویت هیئت‌مدیره در افزایش کارآمدی تعاونی مؤثر است و افراد باسابقه به دلیل داشتن تجربه و شناخت بیشتر از تعاونی، می‌توانند شرکت تعاونی را به نحو مطلوبی در رسیدن به اهدافش یاری کنند.

در انتهای شرایط علی مشاهده می‌شود که مصاحبه‌شونده‌ها بر بوروکراسی اداری و نظم تأکید داشتند. یکی از معضلات و تنگناهای توسعه تعاونی‌ها سختگیری‌های بوروکراتیکی است که نهادهای دولتی اعمال می‌کنند. تشریفات تهیه و تصویب تبصره‌ها و آیین‌نامه‌های ذی‌ربط آن‌چنان طولانی است که شاید نیمی از سال صرف آن‌ها شود.

همان‌طور که بیان شد شرط علی باید از نظر تقدم زمانی جلوتر باشد و شرط لازم هم باشد. موارد فوق همه در اختیار مدیریت توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی است.

شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر شرایطی هستند که بر راهبردها و شرایط علی اثر می‌گذارند و آن‌ها را محدود یا تقویت می‌نمایند. ۵ مقوله فرعی از ۱۸ مفهوم اتخاذ شده از ۵۱ کد نهایی برای شرایط علی استخراج گردید. در این پژوهش ایجاد شرکت‌های خصوصی و غیردولتی با زیر مقوله‌های: پدیداری غول‌های اقتصادی، موازی کاری، عدم توان رقابت و واسطه‌گران؛ قوانین و مقررات با مفاهیمی از قبیل: عدم شفافیت قوانین مرتبط با شرکت‌های تعاونی روستایی و بی‌توجهی به حقوق فردی و اجتماعی اعضا؛ نیروی انسانی با زیر مقوله‌های: نبود تخصص، فقدان سازوکارهای انگیزشی، ناآگاهی و عدم شناخت و فقدان کارهای گروهی و نبود اعتماد؛ رسانه‌ها با مفاهیمی مانند: قدرت فرهنگ‌سازی رسانه‌ها، عدم حمایت رسانه‌ای و قدرت رسانه‌ها بر روی فرهنگ؛ در پایان مقوله رشد سریع فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی با دو زیر مقوله: افزایش فاصله قدرت تکنولوژیک رقبا و خارجی در برابر تعاونی‌های روستایی و عدم همگرا شدن فناوری‌ها شرایط مداخله‌گر می‌باشند.

نیروی انسانی در نقش یکی از ارکان اساسی شرکت‌های تعاونی، نقش مهمی در بهبود بهره‌وری دارد، لذا شناسایی عوامل مؤثر بر بهره‌وری این نهاده می‌تواند نقش مؤثری در افزایش بهره‌وری شرکت‌های تعاونی ایفا نماید و در هدفمند نمودن برنامه‌های مختلف توسعه نقش بسزایی داشته باشد. با این تفاسیر اما از نظر مصاحبه‌شونده‌ها در این پژوهش، نیروی انسانی به دلیل نداشتن تخصص، نداشتن ایده و انگیزه و عدم آگاهی به چالش توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان شهرکرد بدل شده‌است، لذا رهبری، نظارت و توان مالی موفق یک تعاونی، به وجود اعضاء آگاه و تحصیل کرده وابسته است. این مهم از طریق آموزش، تربیت و اطلاع‌رسانی به اعضاء به‌عنوان یکی از هفت اصل تعاون تصویب‌شده از سوی اتحادیه بین‌المللی تعاون امکان‌پذیر است.

از دیگر چالش‌های پیش روی شرکت‌های تعاونی روستایی بر مبنای نظر مصاحبه‌شوندگان، موضوع قانون‌گذاری برای اداره شرکت‌های تعاونی است. ضرورت تهیه و تصویب قوانین تعاونی، هنگامی آشکار می‌گردد که به اهمیت قانون به‌عنوان زیربنا و چارچوب هر نوع فعالیت تعاونی توجه شده باشد. قانون تعاون باید منعکس‌کننده نیاز و تحولات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی زمان و منطبق با آن‌ها باشد و از ارزش‌های اصیل، ایدئولوژی و روح تعاون حمایت کند. بنابراین، لازم است پیوسته تأثیر قوانین مربوط به تعاون از لحاظ کارآیی مورد ارزیابی قرار گیرد و در موارد ضروری، تغییرات مناسب پیشنهاد شود و به تصویب برسد. لذا ضعف قوانین و مقررات مرتبط با شرکت‌های تعاونی دهیاری به‌عنوان عامل قانونی تأثیرگذار بر چالش توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی موردبررسی قرار گرفت.

شرایط زمینه‌ای شرایطی هستند که در زمان و مکانی که مقوله هسته‌ای رخ می‌دهد، وجود دارند و افراد و گروه‌ها به آن‌ها پاسخ می‌دهند. در این پژوهش «فرهنگ جامعه»، «ضعف زیرساختی» و «دور تند تغییرات فرهنگی - اجتماعی»، به عنوان شرایط زمینه‌ای شناخته شده‌اند. در این پژوهش پس از تحلیل و کدگذاری داده‌ها در نهایت ۳ مقوله فرعی از ۶ مفهوم اتخاذ شده از ۱۷ کد نهایی برای شرایط زمینه‌ای استخراج گردید.

مصاحبه گران در این پژوهش اعتقاد داشتند فرهنگ جامعه زیرساخت فرهنگ استفاده از شرکت‌های تعاونی روستایی و معنای شرکت‌های تعاونی روستایی در فرهنگ جامعه به زیر مقوله‌های فرهنگ جامعه شناخته شده‌اند. پایین بودن امکانات و ادوات و ضعف زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی نیز به عنوان زیر مقوله‌های ضعف زیرساختی مورد شناسایی و ارزیابی قرار گرفتند.

علاوه بر این، همان‌طور که بیان شد، چند سالی است که روند جهانی‌سازی در دنیا آغاز شده - است و این فرایند تا حدی پیشرفت داشته‌است. در این فرایند، فرهنگ آمریکایی و غربی به عنوان فرهنگ جهانی به مردم دنیا عرضه شده‌است و این فرهنگ به دلیل جذابیت‌هایی که داشته، روی فرهنگ‌های ملی و محلی تأثیر گذاشته‌است. بدیهی است که این فرهنگ به صورت ویژه بر روی فرهنگ «بهره‌مندی از شرکت‌های تعاونی روستایی» هم مؤثر است و به تبع توسعه و عقب رفت این تعاونی‌های را تحت تأثیر قرار داده است.

در کنار عوامل فوق، برخی از کارشناسان این پژوهش بیان کردند: با توجه به رشد فناوری‌ها و سرعت تغییرات در دنیا، فرهنگ هم با دور تندی در حال تغییر است. یعنی سنت‌ها، باورها، ارزش‌ها، سبک زندگی و غیره، دیگر به اندازه قبل پایدار نیستند و با سرعت بیشتری در حال تغییر هستند. پیشرفت یا پسرفت شرکت تعاونی‌های روستایی هم بدون شک وابسته به این پدیده می‌باشد و این پدیده بر روی چالش‌های توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی مؤثر است. امروزه صنعتی شدن و مکانیزه شدن ابزار تولید، شرایطی را برای واحدهای کوچک ایجاد کرده که به‌تنهایی قادر به تأمین ماشین‌آلات موردنیاز خود نیستند و برای بالا بردن بازدهی فعالیت‌های خود، ناچارند در تعاونی‌ها متمرکز شوند. بنابراین فقدان و یا کمبود ادوات و تجهیزات موردنیاز شرکت‌های تعاونی چالشی تأثیرگذار در توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی و رشد آن‌ها محسوب می‌گردد.

از دیگر سو می‌توان بر اساس نظر مصاحبه‌شوندگان، چنین گفت: دعوت جامعه به تعاون و تعاون‌گرایی، درواقع رویارو کردن مردم با نوعی تغییر است. برای قبولاندن این تغییر باید از راهکارهای مؤثر «فرهنگ‌سازی» و «تقویت فرهنگ» استفاده کرد. تقویت فرهنگ تعاون نیز هنگامی از سوی گروه‌های هدف با استقبال روبه‌رو می‌شود که در عرصه فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی، مزایای مهمی برای آنان به همراه داشته باشد. بر این اساس زمانی که شرکت‌های تعاونی جایگاه برجسته و ارزشمند در مناسبات اقتصادی - اجتماعی داشته باشند، می‌توانند به‌صورت الگوی بی‌بدیل در نظر مردم جلوه‌گر شوند. ضعف فرهنگ همکاری و تعاون در تعاونی‌های روستایی به‌عنوان متغیر مشارکتی و فرهنگی تأثیرگذار بر چالش‌های پیش روی توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان شهرکرد موردبررسی قرار گرفت.

به زعم مصاحبه شوندگان، ضعف زیرساخت های اطلاعاتی و ارتباطی یکی دیگر از چالش های توسعه شرکت های تعاونی روستایی در شهرستان شهرکرد است. ارتباطات و اطلاعات مؤثر به خصوص با رشد و پیچیده تر شدن تعاونی ها ضرورت بیشتری می یابند چراکه درک این پیچیدگی ها برای اعضاء روزه روز دشوارتر می شود. تلاش های مربوط به گسترش ارتباطات و اطلاعات در قالب تلاش های غیررسمی و موقت (مثلاً اعزام اعضاء هیئت مدیره به کارگاه های آموزشی) ایجاد مراکز مجهز آموزشی و ارتباطی انجام می شود.

راهِبردها

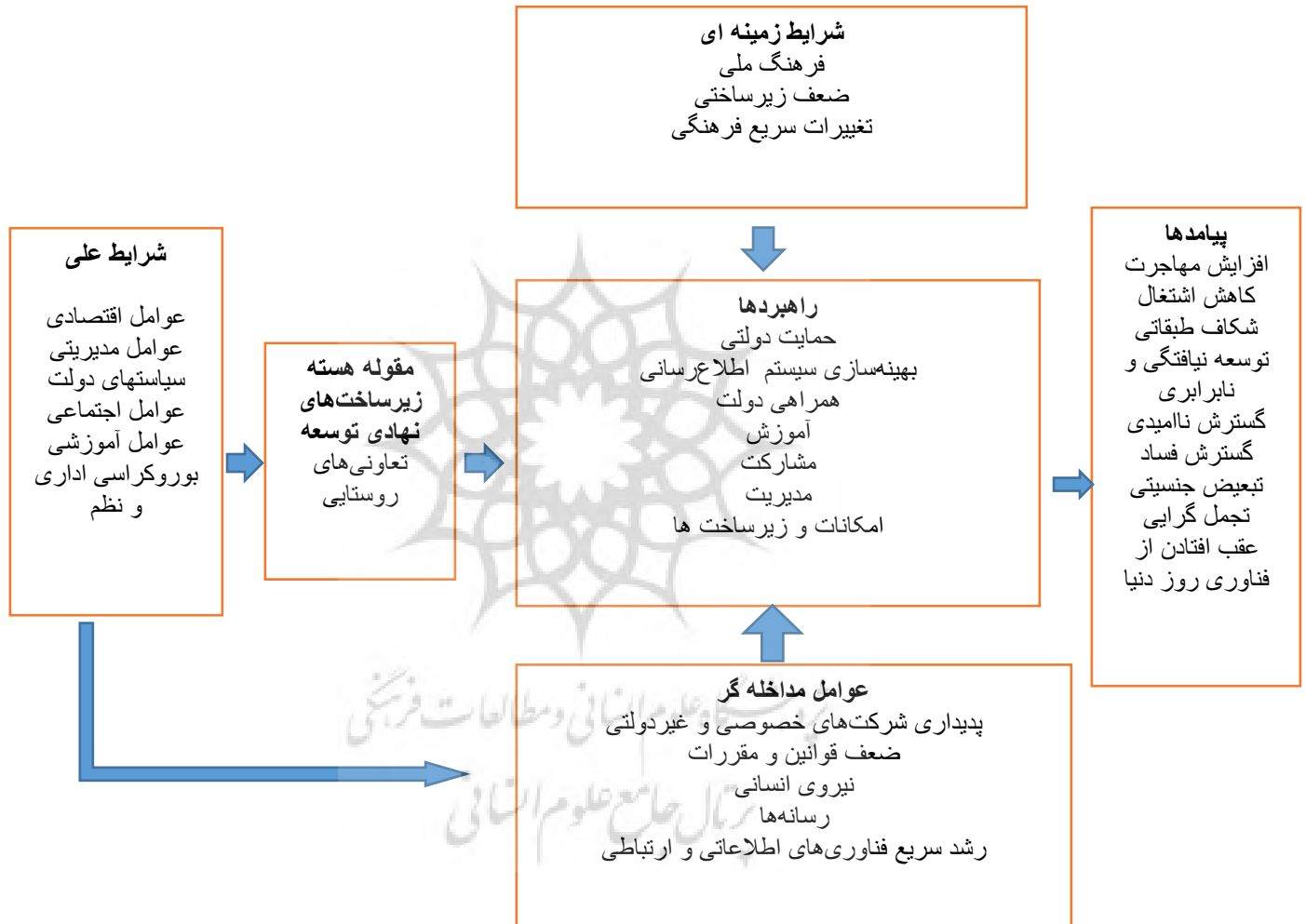
راهِبردها فعالیت های عمده ای است در پاسخ به شرایط و برای کنترل کردن مقوله هسته ای. در نهایت ۷ مقوله فرعی از ۱۴ مفهوم اتخاذ شده از ۴۹ کد نهایی برای شرایط علی استخراج گردید. در این پژوهش ارائه تسهیلات با زیر مقوله های از قبیل، تزریق نقدینگی در شرکت های تعاونی روستایی، نظارت؛ سیستم اطلاع رسانی با مفاهیمی مثل ارتباطات و آگاهی بخشی؛ همراهی دولت با زیر مقوله هایی از جمله، حمایت های دولت و همراهی ارگان های دولتی؛ آموزش با مفاهیمی مانند، ارائه آموزش و مهارت و نوآوری؛ مشارکت با مفاهیمی از قبیل، استفاده از مشارکت و توانمندی های مردم، حمایت از تشکلهای اقتصادی، مدیریت با مفاهیمی مثل، هیئت مدیره و مدیران شرکت های تعاونی؛ امکانات و زیرساخت ها با زیر مقوله های، زیرساخت ها و بسته های حمایتی به عنوان راهبردها مطرح شده اند.

مهم‌ترین دستاوردهای اقتصادی - اجتماعی انسان‌ها از طریق مشارکت فراهم شده‌است. از جمله شکل‌های حقوقی مشارکت که در مقایسه با سایر اشکال آن، تأکید بیشتری بر جنبه‌های انسانی دارد، شکل‌گیری و فعالیت انسان‌ها در قالب سازمان‌های تعاونی است. در این راستا بسیاری از مصاحبه‌شونده‌ها هم بر این اعتقاد بودند که بهره‌مندی از توان بومی و محلی مردم، برقراری فرصت‌های ایجاد روابط مبتنی بر تعاون و تعهد متقابل و کمک به اتحاد و یکدلی بین اعضا شرکت‌های تعاونی روستایی می‌تواند به‌عنوان راهبردی در جهت کاستن از چالش‌های توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی بهره‌مند شد. در نتیجه مشارکت اعضا منشأ پیدایش دموکراسی اقتصادی، احساس مسئولیت نسبت به امور مربوط خود و توسعه خودیاری کمک متقابل در زمینه حل مسائل اجتماعی و اقتصادی است. بر اساس نظر مصاحبه‌شوندگان شرکت تعاونی‌های روستایی از طریق گسترش عضویت، برقراری فرصت‌های اقتصادی مساوی، تسهیل دسترسی همگان به منابع و امکانات، توانمندسازی جوانان و زنان و دانش‌آموختگان دانشگاهی برای اشتغال و ایجاد بنگاه‌های اقتصادی مقتدر، حفظ و بهبود اشتغال موجود، گسترش مالکیت و حضور عامه مردم در فعالیت‌های اقتصادی و واگذاری ترجیحی سهام بنگاه‌های اقتصادی بخش دولتی می‌توانند موجب تحقق عدالت اجتماعی و بهبود ضریب جینی شوند. از نظر مصاحبه‌شونده‌ها مدیریت و ضعف آن شامل هیئت‌مدیره و مدیران یکی از چالش‌ها و عوامل راهبردی در عدم توسعه شرکت تعاونی‌های روستایی شهرستان شهرکرد به شمار می‌آید.

به باور صاحب‌نظران، ریشه غالب مشکلات کشور چه در بخش تعاون و غیر تعاون به ساختار مدیریتی برمی‌گردد. مدیریت باید کاملاً علمی و مبتنی بر یافته‌های نوین مدیریتی باشد. مدیریت یک شرکت موفق نیازمند بهبود مستمر دانش و مهارت‌های مدیریتی است. بدون شک کاربرد مدیریت علمی در توسعه و پیشرفت هر سازمانی به‌ویژه شرکت‌های تعاونی نقش و اهمیت انکارناپذیری دارد. همچنین از دیگر راهبردها در این زمینه طبق نظر مصاحبه‌شونده‌ها می‌توان به حمایت‌های دولت اشاره داشت. تعاونی‌ها سازمان‌های مردمی هستند که در آن‌ها عده‌ای با همکاری یکدیگر می‌خواهند نیازهای مشترک خود را تأمین و وضع خود را بهبود بخشند، و چون توان مالی، اقتصادی و فنی آن‌ها محدود است نیاز به حمایت دارند. این حمایت اگر جنبه هدایت و نظارت داشته باشد و از مباشرت و دخالت دولت در آن اثری دیده نشود، قابل قبول است.

از مصاحبه‌های انجام‌شده چنین برمی‌آید که، زمینه دیگری که مورد توجه قرار نگرفته، تدوین و اجرای راهبرد پیشبرد و نظارت است. این کار اصولاً به عهده تعاونی‌ها و اتحادیه‌های آن‌ها است، درحالی‌که واحدهای دولتی مسئولیت این کار را از آن خود می‌دانند. چنین برداشتی مسائل زیادی به وجود آورده که، حاصل آن این است: هیچ‌گاه این نهاد مردمی نمی‌تواند تضمین‌کننده سرنوشت خود و اداره‌کننده امور مربوط به خود باشد، بلکه به‌صورت ناظری بی‌طرف درآمده‌است. در ادامه مدل پارادایمی پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مدل پارادایمی

پیامدها

پیامدها نتایج حاصل از اعمال راهبردها برای کنترل مقوله هسته‌ای در شرایطی است که پدیده در آن قرار دارد. در این پژوهش پس از تحلیل و کدگذاری داده‌ها، در نهایت عوامل اجتماعی و جامعه شناختی از ۹ مفهوم اتخاذ شده از ۳۱ کد نهایی برای شرایط علی استخراج گردید. در این پژوهش عوامل جامعه‌شناختی از قبیل افزایش مهاجرت، کاهش اشتغال، شکاف طبقاتی، توسعه نیافتگی و نابرابری، گسترش ناامیدی، گسترش فساد، تبعیض جنسیتی علیه زنان، تجمل‌گرایی و عقب افتادن از فناوری‌های روز به عنوان پیامد آمده است.

از چند سده اخیر و با رشد پرشتاب صنعت و فناوری در جهان، عقب ماندگی مناطق روستایی بیشتر عیان گردیده است. از آنجایی که عموماً روستایان نسبت به شهرنشینان دارای درآمد کمتری هستند و از خدمات اجتماعی ناچیزی برخوردار هستند، اقشار روستایی فقیرتر و آسیب پذیرتر محسوب می شوند که گاه منجر به مهاجرت آنان به سمت شهرها نیز می شود.

علت این امر نیز پراکندگی جغرافیایی روستاها، نبود صرفه اقتصادی برای ارائه خدمات اجتماعی، حرفه‌ای و تخصصی نبودن کار کشاورزی (کم بودن بهره‌وری) محدودیت منابع ارضی (در مقابل رشد جمعیت)، عدم مدیریت صحیح مسئولان و از بین رفتن اکثریت شرکت‌های تعاونی روستایی بوده است. به همین جهت، برای رفع فقر شدید مناطق روستایی، ارتقای سطح و کیفیت زندگی روستاییان، ایجاد اشتغال و افزایش بهره‌وری آنان، تمهید «توسعه روستایی» در قالب نوسازی و بهره‌برداری متناسب با نیازهای روز در شرکت‌های تعاونی روستایی متولد گردید، که اگر موفق شود عدم تعادل‌های شدید داخلی را از بین برده و نسبت به بهبود مشکلات فقر، نابرابری و بیکاری و مهاجرت کمک خواهد شد.

بسط و توسعه اشتغال مولد و کاهش بیکاری، یکی از اهداف مهم تعاونی‌ها است؛ زیرا تعاونی‌ها با سرمایه‌گذاری موجب ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه برای جوانان می‌شوند. بنابراین در صورتی تعاونی‌ها تبدیل به ابزاری مؤثر در توسعه روستایی می‌شوند که آن‌ها را به‌عنوان بخش ضروری از سیاست‌های توسعه روستایی و مرتبط با برنامه‌های ملی در نظر بگیریم. لذا در صورت وجود موانع و چالش‌های زیاد سر راه توسعه شرکت تعاونی‌های روستایی و روند رو به افول و نابودی آن‌ها بیکاری و به تبع آن فقر و مهاجرت بین روستائیان افزایش می‌یابد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی نظریه‌پردازی گراند تئوری و از طریق تحلیل عمیق داده‌های میدانی، تلاش کرد تا چالش‌های توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان شهرکرد را با نگاهی جامعه‌شناختی، شناسایی و تبیین نماید. نتایج این پژوهش نشان داد که توسعه‌نیافتگی این شرکت‌ها برخاسته از ساختاری چندلایه و درهم‌تنیده از زیرساخت نهادی شامل عوامل اقتصادی، مدیریتی، آموزشی، اجتماعی و مداخلات ناکارآمد دولت است. در قالب پارادایم مرکزی «زیرساخت‌های نهادی توسعه تعاونی‌های روستایی»، مشخص شد که چالش‌های توسعه تعاونی‌های روستایی نه تنها ریشه در شرایط علی چون کمبود سرمایه، ضعف قوانین، بوروکراسی و مدیریت غیرتخصصی دارد، بلکه متأثر از شرایط زمینه‌ای چون ضعف زیرساخت‌ها، تحولات فرهنگی شتاب‌دار و نهادینه‌نشدن فرهنگ تعاون در جامعه نیز هست. از سوی دیگر، شرایط مداخله‌گر مانند رشد سریع فناوری، ضعف رسانه‌ها، حضور رقبای خصوصی قدرتمند، و ناکارآمدی قوانین موجود، راهبردهای اصلاحی را با چالش مواجه ساخته‌اند. در چنین بستری، تعاونی‌های روستایی از ایفای نقش مؤثر در توسعه روستاها بازمانده و پیامدهای ناگواری چون مهاجرت روستائیان، کاهش اشتغال، گسترش فساد و نابرابری اجتماعی را رقم زده‌اند. با این حال، یافته‌ها حاکی از آن است که با اتخاذ راهبردهایی چون تقویت آموزش، بهبود زیرساخت‌ها، ارتقای مشارکت اجتماعی، بازنگری در سیاست‌های حمایتی دولت، اصلاح قوانین، و ایجاد شبکه‌های اقتصادی

کارآمد، می‌توان روند فرسایشی فعلی را متوقف کرد و بستر لازم برای احیای نقش تعاونی‌های روستایی در توسعه پایدار را فراهم ساخت. در نهایت، این پژوهش ضمن ارائه الگویی مفهومی برای تبیین موانع توسعه تعاونی‌های روستایی، می‌تواند مبنای سیاست‌گذاری‌های مؤثرتر و بومی‌سازی شده برای حمایت از این نهادهای مردمی و عدالت‌محور باشد.

در این بخش قابل ذکر است: نتایج این پژوهش با نتایج تحقیقات نوروزیان و همکاران (۱۳۹۸)، تریجر (۲۰۱۶)، آرایش (۲۰۱۱)، شهریاری مقدم و همکاران (۱۳۹۷)، بینائیان و همکاران (۱۳۹۴)، رضایی و همکاران (۱۳۹۴) و گراوندی و علی بیگی (۱۳۹۱) همخوانی داشته است.

به تبع مشکلات فراوان تعاونی‌ها در کشورهای در حال توسعه، کشور ما نیز با این مشکلات مواجه است. صاحب‌نظران و جامعه‌شناسان معتقدند در شرایط کنونی، که از سویی شعار دولت کوچک‌تر برای آینده بهتر به‌طور جدی مطرح است، باید به دو دلیل به تقویت بخش تعاون توجه بیشتری کرد: اول این که در نظام تعاونی نظارت قوی مردمی اعمال می‌شود و هرم قدرت در آن از پایین به بالا و در نتیجه مسئولیت و هزینه‌های نظارتی دولت کمتر است و نظارت، مفهومی دقیق‌تر و گسترده‌تر می‌یابد. دوم اینکه برای بخش خصوصی رقیبی جدید یافت می‌شود که می‌تواند به نوبه خود در افزایش کیفیت تولید و کارایی بیشتر این بخش نقش مهمی داشته باشد. با این همه، در طول سال‌های گذشته، تعاونی‌ها نتوانسته‌اند به نقش مؤثر خود عمل کنند و جایگاه واقعی خود را در اقتصاد ایران پیدا نمایند. نتایج این پژوهش با نتایج رستم زاده (۱۳۹۹)، سبهاتو و همکاران (۲۰۲۰)، بنتوراک (۲۰۰۱) و مالاییم (۲۰۰۳) هم سو بوده است.

به زعم مصاحبه‌شوندگان، ضعف زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی یکی دیگر از چالش‌های توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان شهرکرد است. تعاونی‌ها به دلیل ساختارهای منحصربه‌فرد مالکیت و نظارت، نیازهای ارتباطی و اطلاعاتی خاصی دارند. تعاونی‌ها، طیفی از افراد را در فرایندهای تصمیم‌گیری و مدیریت درگیر می‌کنند. در نتیجه ارتباطات در تعاونی‌ها باید مستمر و مؤثر باشد و همه عناصر (شامل اعضاء هیئت‌مدیره، مدیرعامل، و کارکنان) را مشارکت دهد.

در این راستا قابل گفتن است، نتایج این پژوهش با تحقیقات نظری پور و حسینی (۱۳۹۹)، باغبانی آرانی و مقصودی (۱۳۹۷)، سامیان و موحدی (۱۳۹۷)، آریانپور و همکاران (۱۳۹۲)، سلطانا و همکاران (۲۰۲۰)، مستروناردی و همکاران (۲۰۲۰) و بالداسچینو و همکاران (۲۰۱۸) دارای هماهنگی و همخوانی بوده است.

این چالش‌ها، پیامدهای جبران‌ناپذیری را به دنبال داشته است که بر اساس نتایج این پژوهش عبارت‌اند از: افزایش مهاجرت، کاهش اشتغال، شکاف طبقاتی، توسعه‌نیافتگی و نابرابری، گسترش ناامیدی، گسترش فساد و عقب‌افتادن از فناوری روز دنیا که روستائیان و به‌صورت گسترده‌تر کل جامعه را در برمی‌گیرد. بر اساس نتایج این پژوهش، راهبردهایی ازجمله ارائه تسهیلات، بهینه‌سازی سیستم اطلاع‌رسانی، همراهی دولت، آموزش، مشارکت، مدیریت و امکانات و زیرساخت‌ها می‌توانند بخشی از این چالش‌ها و نابرابری‌ها را جبران نمایند. بنابراین می‌توان نتایج این بخش از پژوهش را با تحقیقات دانش مهر و همکاران (۱۴۰۰)، روبلز (۲۰۱۹)، گودرزی و همکاران (۱۳۹۶) و آفونسو و فرناندز (۲۰۰۸) همسو و هم‌جهت دانست.

از راهکارهای توسعه شرکت تعاونی‌های روستایی می‌توان به عوامل زیادی ازجمله موارد ذیل اشاره نمود:

۱. رعایت کامل اصول تعاون: این اصول درواقع به‌عنوان چراغ راه تعاونی‌ها محسوب می‌شوند. با توجه به اینکه این اصول حاصل کارها تجربه در زمینه شرکت‌های تعاونی می‌باشند بایستی همواره در زمان تشکیل و اداره امور تعاونی‌ها موردنظر باشند.

۲. بالا بردن آگاهی در جامعه نسبت به تعاون باهدف توسعه و تقویت مشارکت عمومی در گروه‌های مختلف جامعه: درواقع لازم است قبل از ایجاد یک شرکت تعاونی، ابتدا مقدمات این کار ایجاد شود که یکی از مهم‌ترین آن‌ها آموزش جامعه در زمینه تعاونی می‌باشد. زمانی که افراد نسبت به یک موضوع آگاهی کافی داشته باشند و آگاهانه شروع به کاری کنند یقیناً میزان موفقیت بیشتر خواهد بود.

۳. ایجاد حس و توان مشارکت در میان مردم یک جامعه جهت افزایش موفقیت در کار

جمعی.

۴. توسعه ارتباط با سایر کشورها به‌منظور بهره‌گیری از تجارب آن‌ها: این موضوع باعث اجتناب از تکرار اشتباهات سایر کشورها شده و همچنین می‌تواند منبع تجارب جدید برای اداره شرکت تعاونی باشد.

۵. به‌روز نمودن اساسنامه و قوانین تعاون: لازم است این مسئله به‌تناوب و در فواصل زمانی مشخص و در مواقعی که تحولات گسترده‌ای در پیرامون شرکت تعاونی رخ داده است انجام گیرد.

۶. طراحی خوشه‌های تعاونی و تأمین شبکه‌های ارتباطی کامل و مطمئن بین تعاونی‌ها.

۷. طراحی و اجرای نظام کامل نظارتی در بخش تعاون.

منابع و مأخذ

- ابولمعالی، خدیجه (۱۳۹۱)، پژوهش کیفی از نظریه تا عمل، نشر علم، تهران.
- ازکیا، مصطفی و ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۹۰)، روش‌های کاربردی تحقیق، کاربرد نظریه بنیانی، انتشارات کیهان، تهران.
- ازکیا، مصطفی و دربان آستانه، علیرضا (۱۳۸۹)، روش‌های کاربردی تحقیق جلد اول، چاپ دوم، انتشارات کیهان، تهران.
- استراوس، آنسلم و جولیت، کوربین (۱۳۸۷)، اصول روش تحقیق کیفی، نظریه مبنایی رویه‌ها و شیوه‌ها، ترجمه بیوک محمدی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران.
- رستم زاده، مجتبی (۱۳۹۹). بررسی مشکلات شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در حمایت از تولیدات روستائیان استان خراسان شمالی، دانشکده مدیریت کشاورزی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته ترویج و آموزش کشاورزی پایدار ترویج کشاورزی پایدار و منابع طبیعی گرگان
- سالاری، محمد (۱۳۸۹). بررسی وضعیت راهکارهای مؤثر بر ارتقاء نقش تعاونی‌های تولید در روند تولید محصول استراتژیک گندم در استان خراسان جنوبی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند
- سامانیان، مسعود. مودی. رضا (۱۳۹۷). چالش‌ها و موانع توانمندی‌های تعاونی‌های تولید روستایی استان همدان، تعاون و کشاورزی، سال هفتم، شماره ۲۵،
- شکبیا مقدم، محمد (۱۳۹۲). مدیریت تعاونی‌ها، انتشارات میر.
- شهریاری مقدم، ش.، پور برازجانی، م. ا.، محمدی، ح.، سارانی، و. ا. (۱۳۹۷). شناسایی مخاطرات اثرگذار بر مدیریت شرکت‌های تعاونی کشاورزی در منطقه سیستان، تعاون و کشاورزی، سال هفتم، شماره ۲۵

164.... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال نوزدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۴

- طالب بیگی، فیروز. (۱۳۹۱). اندیشه تعاونی و تجربیات کشورهای در حال توسعه و ایران، انتشارات مؤسسه آموزش تعاون.
- طالب، مهدی (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی روستایی ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی ایران، انتشارات دانشگاه تهران.
- طالب، مهدی (۱۳۹۱). اصول و اندیشه‌های تعاونی، تهران: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- عباسی، محمدرضا، (۱۳۸۸). تعاون چیست، چاپ اول، تهران: انتشارات وزارت تعاون (معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج)
- فلیک، اووه (۱۳۸۸)، درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، نشر نی، تهران.
- کاظمیه فاطمه، عیدی اسماء، اسماعیلی صادق (۱۴۰۲) «شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه» فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۱۰، شماره ۱، بهار ۱۴۰۲ ص ۲۱-۳۵.
- کریم، محمد حسین (۱۳۹۴). اقتصاد و توسعه روستایی، تهران: انتشارات نور علم.
- نصیری، مهدی (۱۳۹۹). فناوری و دیدگاه علمای حوزه علمیه بررسی میدانی بر اساس روش نظریه بنیانی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- Burns, Nancy & Grove, Susan & Gray, Jennifer (2011), Understanding Nursing Research 5, Elsevier Inc. Saunders.
- Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (2011), The SAGE Handbook of Qualitative Research, SAGE Publications, Inc.
- Mastronardi, L., Giagnacovo, M., Romagnoli, L., 2020. Bridging regional gaps: Community-based cooperatives as a tool for Italian inner areas resilience. Land Use Policy 99 (2020) 104979.
- Özgül, S., Koçar, G., Eryaşar, A., 2020. The progress, challenges, and opportunities of renewable energy cooperatives in Turkey. Energy for Sustainable Development 59 (2020) 107–119.
- Sultanaa, M., Ahmed, J. U., Yoshiharu, S., 2020. Sustainable conditions of agriculture cooperative with a case study of dairy cooperative of Sirajgonj District in Bangladesh. Journal of Co-operative Organization and Management 8 (2020) 100105
- T. Sebhata, K., W. Gezahegn, T., Berhanub, T., Maertensc, M., Van Passel, S., Haesea, M., 2020. Conflict, fraud, and distrust in Ethiopian agricultural cooperatives. Journal of Co-operative Organization and Management 8 (2020) 100106.
- Yin, Robert, K. (2011), Qualitative Research from Start to finish, The Guilford Press.